

کاوش در روش‌های آموزش محیط زیست از دیدگاه دانش‌آموزان دوره ابتدایی

علیرضا عراقیه^{۱*}، نرگس برزآبادی فراهانی^۲، علی پاشایی ارزنه^۳

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات هرمزگان

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۷/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۳/۳

Research in the Methods of Teaching Environment from the Elementary Students Points of View

A. Araghieh^{1*}, N. Borzabadi Farahani² and A. Pashaii Arzaneh³

¹ Department of Educational Administration, Islamshahr Branch, Islamic Azad University

² M.Sc. Student of Training psychology, Islamic Azad University, Hormozgan

³ M.Sc. Student of Educational Administration, Islamshahr Branch, Islamic Azad University

Abstract

The purpose of this study is to provide an opportunity for the discovery of the methods for teaching environment from the elementary students' points of view. Based on the assumption of this research, the student is an individual who is capable of facing the socio-academic issue of environment and, intellectually, analyze the common issues and determine his/her position. The simple random sampling method of this research has been 150 elementary students from 11 and 18 districts of the board of education in Tehran. In the research method the Delphi technique is used and based on it, the students were, accordingly, asked to prepare a list of methods that has been used for teaching environment. Then a preliminary list that has been extracted out from the collection of all the lists was given to students so that they could reflect changes and improvements they deemed to be necessary. Ultimately, the new list was prepared based on the presented views and changes made and again it was put up for polling by students. Finally, the findings of the research based on the methods of teaching environment from the students' points of view have been computed and presented.

Keywords: Education, Environment, Elementary Students, Delphi technique

چکیده

هدف از این پژوهش فراهم نمودن فرصتی برای کشف روش‌های آموزش محیط‌زیست از دیدگاه دانش‌آموزان دوره ابتدایی می‌باشد. بر اساس پیش فرض این تحقیق، دانش‌آموز فردی است که قادر است در برخورد با مسئله علمی- اجتماعی مانند محیط زیست، عاقلانه مسائل عمومی را تحلیل و مواضع خود را تعیین کند. روش نمونه‌گیری، تصادفی ساده و نمونه آماری این تحقیق تعداد ۱۵۰ نفر از دانش‌آموزان دوره ابتدایی مناطق ۱۱ و ۱۸ آموزش و پرورش شهر تهران بوده‌است. روش پژوهش استفاده از تکنیک دلفی و بر اساس آن به ترتیب ابتدا از فراگیران خواسته شد تا فهرستی از روش‌های آموزش محیط‌زیست را تهیه نمایند و سپس از مجموعه فهرست‌های گردآوری شده فهرست مقدماتی تهیه و در اختیار آنان گذاشته شد. تا هر یک اصلاحاتی را که لازم می‌دانند منعکس نمایند. نهایتاً فهرست جدیدی بر مبنای نظرهای ابراز شده و اصلاحات وارد شده تهیه و مجدداً به نظرخواهی گذاشته شد.

در پایان یافته‌های تحقیق مبتنی بر روش‌های آموزش محیط‌زیست از دیدگاه دانش‌آموزان محاسبه و ارائه شده است.

واژگان کلیدی: آموزش، محیط زیست، دانش‌آموزان ابتدایی،

تکنیک دلفی

* Corresponding author. Email Address: Araghieh@iaau.ac.ir

مقدمه

نیازمند فضا و محیطی است که در آن کودکان و نوجوانان، افرادی متفکر، خلاق و نوآور و با اعتماد به نفس بار آیند و مدارس باید پرورش‌دهنده دانش‌آموزانی باشد که با جرأت و جسارت و تکیه بر انرژی درونی به فعالیت یادگیری بپردازند. این ویژگی‌ها زائیده فضایی آزاد و مشارکت‌جویانه است و مهم‌ترین مرحله برای پرورش چنین اوصافی، دوره تحصیلی ابتدایی است که در تمام نظام‌های آموزشی و پرورشی جهان به لحاظ شکل‌گیری شخصیت و رشد همه جانبه فراگیران از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد (Safi, 2006). دوره‌ای که در آن فرصت‌ها و موقعیت‌هایی برای تحصیل، تربیت و یادگیری شیوه ارتباط صحیح با جامعه و محیط اطراف برای کودک فراهم می‌گردد. در این شرایط مدارس می‌بایست از این فرصت استفاده نموده و آموزش‌هایی نظیر تربیت شهروندی و روش‌های حفظ محیط‌زیست را از طریق برنامه‌های متنوع درسی به فراگیران آموزش داده و احساس مسئولیت در این زمینه را در آنان تقویت نمایند (Hoody, 1995).

صاحب‌نظران توصیه می‌نمایند آموزش مسائلی مانند رعایت بهداشت فردی و مسائل اجتماعی و حفظ محیط زیست و احساس مسئولیت در قبال آن از دوره کودکی باید آغاز گردد (Shafi abadi, 1994)، زیرا دیده شده که دانش‌آموزانی که در دوره دبستان از آموزش‌های فوق برخوردار بوده‌اند، در پایه‌های بعدی صلاحیت‌های عقلانی و اجتماعی بیشتری داشته‌اند (Yarmohammadian, 2003). باتوجه به نقش این دوره در شکل‌گیری شخصیت فرد، مراکز آموزشی می‌بایست نسبت به پرورش توان فکری دانش‌آموزان دبستانی در زمینه‌های مختلف و از جمله حفظ محیط زیست اهتمام بیشتری داشته و فرصت‌هایی فراهم نمایند تا آنان از قدرت تعقل خود برای حل مسائل شخصی و اجتماعی بهره ببرند. در نظام‌های آموزشی که به طور سنتی یکی از مشکلات آن حافظه‌پروری است، کودکان می‌فهمند در دبستان باید مغز و عقل خود را بیش از همه برای حفظ کردن نکته‌ها به کار ببرند تا بیان علایق، ایده‌ها یا مشکلات. ولی برای بسیاری از کودکان که یادگرفته‌اند با موفقیت فکرکنند، تغییرخواسته شده در مؤسسات آموزشی از سمت تفکر به سوی حفظ کردن به منزله یک شوک است

در هر کشوری نظام آموزش و پرورش یکی از نظام‌های اجتماعی است و رسالت این نظام علاوه بر انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید، ایجاد تغییرات مطلوب در شناخت‌ها، نگرش‌ها و در نهایت رفتار فراگیران می‌باشد. شیوه کارکردن و مؤثر بودن در مراکز آموزش، مستلزم شناخت اهداف، اصول آموزش و پرورش، ویژگی‌های دانش‌آموزان و معلمان، برنامه‌های درسی و روش‌های آموزشی و پرورشی است. نظام آموزش و پرورش در جهان کنونی، وظایف و کارکردهای مختلفی را به طور آشکار و پنهان برعهده دارد و از ابزار تحقق اهداف و مقاصد اجتماعی کشورها به شمار می‌رود. کارکردهای آن به حدی است که جوامع مختلف انتظار دارند این سازمان‌ها باید پاسخگوی نیازهای معنوی و مادی آنان بوده و به عنوان یک عامل تحقق نیازهای فردی و اجتماعی و رشد و توسعه فرهنگی - سیاسی و اقتصادی در جامعه محسوب گردند. از جمله کارکردها و اهداف نظام آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران نیز اهداف زیستی می‌باشد. از آن بین می‌توان به تقویت روحیه رعایت بهداشت عمومی و حفظ محیط زیست اشاره نمود (Safi, 2006).

دانش‌آموزان باید در برابر حفظ محیط زیست و طبیعت احساس مسئولیت داشته و نسبت به آن پاسخگو باشند، بدانند چه موادی برای حفظ محیط زیست و طبیعت مضر است و به طور کل در این حوزه سؤال کنند و پاسخ مسائل خود را کشف نمایند (Stokking, H. & Vanaert, L. & Meijberg, W., 1999).

بیان مسأله

آموزش و پرورش از جمله سازمان‌هایی است که در همه جوامع از حساسیتی خاص برخوردار است. این حساسیت بیشتر به آن دلیل است که عملیات داخلی آن در معرض دید همگان و مورد قضاوت عام قرار می‌گیرد. بنابراین آموزش و پرورش باید اثربخش باشد زیرا سیر تغییر و تحولات و پیشرفت‌های اجتماعی نیاز به آموزش و پرورش مؤثر را ضروری می‌سازد. آموزش و پرورش برای رسیدن به چنین هدفی

محیطی در دوره تحصیلی ابتدایی باید شرایط یادگیری به شرایط طبیعی نزدیکتر باشد (Mehrmohammadi, 2010). در این پژوهش نیز فراگیران به جای نقش یادگیرنده غیرفعال، نقش یادگیرنده فعال را ایفا نموده و در فرایند پاسخ به این مسأله که «با استفاده از کدام روش‌های آموزشی می‌توان حفظ محیط زیست را به دیگران آموخت؟» مشارکت فعال داشته و روش‌های مفیدی را که می‌تواند برای آموزش حفظ محیط‌زیست از نظر آنان مؤثر باشد ارائه نموده‌اند.

روش و ابزار پژوهش

روش پژوهش مورد استفاده در این تحقیق، پیمایشی و با استفاده از فن دلفی بوده است. فن دلفی به طوراساسی یک فن نگرش منبع است که با استفاده از آن می‌توان نظریات افراد را درباره نیازها و مسائل مهم کاری و شغلی جمع‌آوری کرد و سپس با ایجاد توافق میان نظریات گوناگون نیازهای مهم را مورد شناسایی و بر مبنای آنها برنامه آموزشی را سازماندهی کرد. ابزار اساسی در این روش، پرسشنامه‌های بازپاسخ بوده‌است که در اختیار افراد نمونه قرار گرفته است (Fathi Vajargah, 2006).

هدف تحقیق

هدف تحقیق بررسی روش‌های آموزش حفظ محیط‌زیست از دیدگاه دانش‌آموزان بوده است.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش عبارتست از: تعداد ۲۵۰ نفر از دانش‌آموزان کلاس چهارم و پنجم ابتدایی مناطق ۱۱ و ۱۸ آموزش و پرورش شهر تهران که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی تعداد ۱۵۰ نفر از آنان در این تحقیق مشارکت داشته‌اند.

یافته‌های تحقیق

در این پژوهش پس از راهنمایی مقدماتی دانش‌آموزان، در مرحله نخست پرسشنامه‌های بازپاسخی در اختیار آنان قرار داده شده و از آنان خواسته شده است تا روش‌های آموزشی

(Glasser, 1995). برای فاصله گرفتن از یک شوک حافظه‌محوری در مباحث آموزشی می‌بایست از مشارکت فراگیران در معماری تعلیم و تربیت آنان بهره گرفته شود. به عقیده فریره باید هنگام ارتباط با فراگیران به آنها احترام بگذاریم و از آنان بخواهیم از شرایط واقعی اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند و نیز شرایطی که باعث شکل‌گیری شخصیت آنان شده است آگاه باشند (Ghaderi, 2010). میلر می‌گوید: اگر شما به طور عمده پای‌بند به یک جهت‌گیری رفتارگرایانه باشید، غیرممکن است که مواد آموزشی در کلاس درس شما بتواند در یک جهت‌گیری انسان‌گرایانه کار کند. در واقع یادگیری زمانی معنادار و تکمیل می‌شود که دانش‌آموز آنچه را در جریان آموزش کسب می‌کند در فعالیت‌های روزمره و واقعی خود به‌کارگیرد. این شیوه یادگیری که به آن «یادگیری فعال» می‌گویند، مستلزم آن است که دانش‌آموز کاری انجام دهد و درباره آنچه انجام می‌دهد، به تفکر و تعمق پردازد. به جای نقش یادگیرنده غیرفعال، نقش یادگیرنده فعال را بازی کند و در فرایند آموزش مشارکت کند. در این شیوه دانش‌آموز فرصت می‌یابد تا درباره آنچه فرامی‌گیرد صحبت کند، بنویسد، گفته‌ها و نوشته‌های خود را با تجارب گذشته خویش ارتباط دهد، دانش نو خلق کند و حتی قرآن را در زندگی روزمره به‌کارگیرد. برای رسیدن به شرایط یادگیری خلق دانش نو از طریق انتقال تجربه، معلم باید نقش تسهیل‌کننده و هدایت‌کننده را به‌عهده‌گیرد. فردی که همراه با دانش‌آموزان فکر و عمل می‌کند، در نهایت از طریق هم‌آموزی یاد می‌گیرد (Kiamanesh, 2005). امروزه بسیاری از مدارس درصدد تدوین برنامه‌هایی هستند که دانش‌آموزان را به بیان عقاید و مشارکت در یادگیری دعوت می‌کنند. این گونه برنامه‌ها که با عنوان یادگیری مشارکتی بیان می‌شوند، دانش‌آموزان را به بحث، مذاکره و در نهایت آموزش یکدیگر فرامی‌خوانند. یادگیری مشارکتی در حقیقت به مثابه راه حل مقابله با انبوهی از مشکلات آموزش و پرورش و جامعه و راهبرد موفق آموزشی پذیرفته شده است و در آن کلیه دانش‌آموزان به همراه معلم در فرایند تدریس و یادگیری مشارکت می‌کنند (Behrangi and Aghayari, 2005) و برای فراهم نمودن چنین

روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در

زمینه حفظ محیط زیست بر اساس جدول شماره دو

۶- به بچه‌ها یاد بدهیم که زمین دوست ماست و چیزی را به دوستان (زمین) هدیه بدهیم که بتواند آن را تجزیه کند
 ۷- کارت‌هایی در ابعاد کوچک طراحی کنیم که در آن پیام‌های کوتاهی در باره حفظ محیط زیست نوشته شده باشد.
 ۸- طراحی و ساخت بازی‌های رایانه‌ای که در آن کاربر در صورتی بتواند به مراحل بعدی بازی وارد شود که در جهت حفظ محیط زیست تلاش کرده باشد. ۹- اگر کسی زباله‌ای بر روی زمین ریخت آن را برداشته و در سطل زباله بریزیم تا او هم با مشاهده این رفتار، حفظ محیط زیست را یاد بگیرد.
 ۱۰- تمیز نگاه داشتن هر کلاس بر عهده دانش‌آموزان همان کلاس باشد.

جدول ۲. روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در زمینه حفظ محیط زیست

پیشنهاد	پیشنهاد ۶	پیشنهاد ۸	پیشنهاد ۹	پیشنهاد ۱۰
میانگین	۳/۰۹	۲/۳	۳/۴۳	۳/۲۸

همان طور که در جدول شماره دو مشخص می‌باشد، به ترتیب پیشنهادات شماره ۸ و ۹ و ۱۰ یعنی "طراحی و ساخت بازی‌های رایانه‌ای که در آن کاربر در صورتی بتواند به مراحل بعدی بازی وارد شود که در جهت حفظ محیط زیست تلاش کرده باشد"، "اگر کسی زباله‌ای بر روی زمین ریخت آن را برداشته و در سطل زباله بریزیم تا او هم با مشاهده این رفتار، حفظ محیط زیست را یاد بگیرد" و "تمیز نگاه داشتن هر کلاس بر عهده دانش‌آموزان همان کلاس باشد" از بیشترین میانگین برخوردار بوده است.

روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در

زمینه حفظ محیط زیست بر اساس جدول شماره سه

۱۱- دوست داریم مدیر مدرسه ما را به اردوی خارج از شهر برده و بچه‌ها زباله‌های آن منطقه را جمع‌آوری نموده و

مناسب جهت حفظ محیط زیست را پیشنهاد نمایند. در مرحله دوم پرسشنامه‌های تکمیل شده جمع‌آوری گردیده، نتایج مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و فهرست کاملی از عناوین و موضوع‌های پیشنهادی (دارای فراوانی) دانش‌آموزان تدوین شده است. در مرحله سوم پیشنهادهایی که دارای فراوانی بیشتری بوده‌اند مجدداً برای اولویت بندی در اختیار آنان قرار گرفته و بر اساس میانگین بدست آمده برای هر عنوان، اولویت‌ها استخراج شده و به شرح زیر ارائه می‌گردند:

روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در

زمینه حفظ محیط زیست بر اساس جدول شماره یک

عبارت‌اند از:

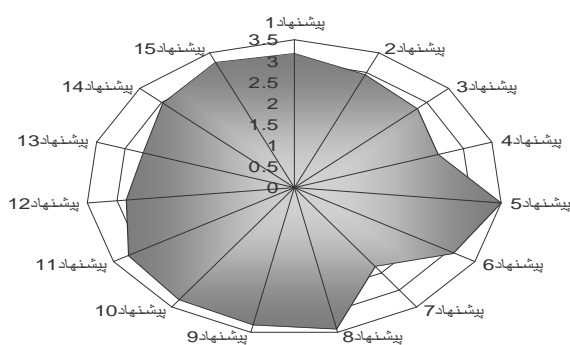
۱- استفاده از احادیث و روایات اسلامی و جملات زیبا و دلنشین درباره نظافت و پاکیزگی بر روی پوست‌های رنگی و نصب آن در برابر دید همگان ۲- آموزش شعر های کودکانه به بچه‌ها در مورد حفظ محیط زیست ۳- استفاده از طراحی‌های بسیار زیبا در مورد پاکیزگی محیط زیست و نشان دادن آلودگی‌های موجود در شهر ۴- ساخت ربات‌های تذکره‌دهنده در مورد حفظ محیط زیست ۵- درست کردن باغچه جهت کاشت نهال و نگهداری آنها توسط دانش‌آموزان.

جدول ۱. روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در زمینه

حفظ محیط زیست

پیشنهاد	پیشنهاد ۱	پیشنهاد ۲	پیشنهاد ۳	پیشنهاد ۴	پیشنهاد ۵
میانگین	۳/۱۸	۲/۹۲	۲/۷۹	۲/۵۶	۳/۵

همان طور که در جدول شماره یک مشخص می‌باشد، به ترتیب پیشنهادات شماره ۵ و ۱ یعنی الف "درست کردن باغچه جهت کاشت نهال و نگهداری آنها توسط دانش‌آموزان" و "استفاده از احادیث و روایات اسلامی و جملات زیبا و دلنشین درباره نظافت و پاکیزگی بر روی پوست‌های رنگی و نصب آن در برابر دید همگان" از بیشترین میانگین برخوردار می‌باشند.

شکل ۱. نمودار روش‌های پیشنهادی دانش‌آموزان جهت آموزش حفظ محیط زیست

همان گونه که عنوان شد، یادگیری و آموزش زمانی معنا دار می‌شود که فراگیر درباره آنچه می‌آموزد و انجام می‌دهد به تفکر و تعمق پردازد. بر اساس پیش فرض فوق، در این پژوهش نیز روش‌های حفظ محیط زیست از دیدگاه دانش‌آموزان دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفته و بر اساس نظرات آنان تعداد هفت مورد از روش‌هایی که دارای بالاترین اولویت بوده اند انتخاب و جهت قرار گرفتن در برنامه‌های آموزشی پیشنهاد می‌گردند. این روش‌ها عبارتند از: ۱- درست کردن باغچه جهت کاشت نهال و نگهداری آنها توسط دانش‌آموزان. ۲- طراحی و ساخت بازی‌های رایانه‌ای که در آن کاربر در صورتی بتواند به مراحل بعدی بازی وارد شود که در جهت حفظ محیط زیست تلاش کرده باشد. ۳- اگر کسی زباله‌ای بر روی زمین ریخت آن را برداشته و در سطل زباله بریزیم تا او هم با مشاهده این رفتار، حفظ محیط زیست را یاد بگیرد. ۴- تمیز نگاه داشتن هر کلاس بر عهده دانش‌آموزان همان کلاس باشد. ۵- از راه فیلم، نمایش و تئاترهای عروسکی به بچه‌ها آموزش دهیم. ۶- دوست داریم مدیر مدرسه ما را به اردوی خارج از شهر برده و بچه‌ها زباله‌های آن منطقه را جمع آوری نموده و شهرداری آن منطقه در عوض وسایل مورد نیاز مدرسه را به ما بدهد و یا آنها را از ما بخرد و ۷- استفاده از احادیث و روایات اسلامی و جملات زیبا و دلنشین درباره نظافت و پاکیزگی بر روی پوسترهای رنگی و نصب آن در برابر دید همگان.

شهرداری آن منطقه در عوض وسایل مورد نیاز مدرسه را به ما بدهد و یا آنها را از ما بخرد. ۱۲- در مراسم محرم و عاشورا تبلیغ شود تا عده‌ای از مردم کیسه زباله‌ای به همراه داشته و باقیمانده ظروف نذری و خوراکی را جمع آوری و در سطل زباله بریزند. ۱۳- می‌توانیم یک شخصیت خیالی یا انیمیشن را در کشور به وجود آوریم که زباله نمی‌ریزد و بچه‌ها هم مثل او زباله نریزند. ۱۴- بچه‌ها را مجبور به مطالعه نکنیم بلکه کتاب‌های مربوط به محیط زیست را در معرض دید آنها قرار دهیم تا به دلخواه مطالعه کنند. ۱۵- از راه فیلم، نمایش و تئاترهای عروسکی به بچه‌ها آموزش دهیم.

بر اساس میانگین اولویت‌های پیشنهادی ارائه شده در جدول شماره سه، روش‌های ذیل به ترتیب اولویت از اهمیت بالاتری برخوردار بوده‌اند:

جدول ۳. روش‌های آموزشی پیشنهاد شده از سوی دانش‌آموزان در زمینه حفظ محیط زیست

پیشنهاد	پیشنهاد	پیشنهاد	پیشنهاد	پیشنهاد	پیشنهاد
۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	پیشنهاد
۳/۲۴	۲/۸۴	۲/۶۷	۲/۹۹	۳/۲۵	میانگین

همان طور که در جدول شماره سه مشخص می‌باشد، به ترتیب پیشنهادات شماره ۱۱ و ۱۵ یعنی " دوست داریم مدیر مدرسه ما را به اردوی خارج از شهر برده و بچه‌ها زباله‌های آن منطقه را جمع آوری نموده و شهرداری آن منطقه در عوض وسایل مورد نیاز مدرسه را به ما بدهد و یا آنها را از ما بخرد" و "از راه فیلم، نمایش و تئاترهای عروسکی به بچه‌ها آموزش دهیم" دارای بیشترین میانگین بوده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس شکل شماره یک به ترتیب پیشنهادات شماره پنج، هشت، نه، ده، پانزده و یازده و یک دارای بیشترین فراوانی می‌باشند.

References

- Behrangi, M R & Agha Yari, T. (2005). Developing the Traditional Instruction Based On Jig-Saw Cooperative Model Of Teaching. *Review Quarterly Journal Of Educational Innovations*, (3)10,35-53
- Fathi Vajargah, k. (2006). *In-Service Education Planning*. Tehran, Samt. Second Edition.
- Ghaderi, M (2010). *Understanding Of Curriculum*, Tehran, Yadvareh Ketab. Second Edition.
- Ghasempour, H. (2008). Philosophical Psychological :Foundations Of Elementary Language Curriculum. *Quarterly Journal Curriculum Studies*.(3) 9.18-41
- Glasser, W (1995). *Schools Without Failure*. Translated by : Sadeh Hamzeh Tehran. Roshd. First Edition
- Hoody, L. (1995). *The Educational Efficacy of Environmental Education*, State Education & Environment Roundtable. San Diego, California.
- Kiamesh, A. (2005). Global Education and Participatory Learning in Iranian Primary Education Achievements and Prospects. *Review Quarterly Journal Of Educational Innovations*, (3) 10.13-34
- Mehrmohammadi, M. (2010). A Critique of National Curriculum Document (3 Edition). *Journal of Curriculum Studies*, Vol.5 (18), 8-31
- Safi, A. (2006). *Primary, Guidance Cycle and Secondary Education*. Tehran, Samt. Seventh Edition.
- Shafi Abadi, A. (1994). *Techniques of Education Child*, Tehran. Chehr
- Stokking, H. Vanaert, L. Meijberg, W., Kaskens, A (1999). *Evaluation Environmental Education*, Commission on Education and Communication IUCN-The World Conservation Union.
- Yarmohammadian, M. (2003). *Principles of Curriculum*. Tehran, Yadvareh Ketab. Sixth Edition.